

POSTILLE 2004-2005

onder redactie van

KERK EN PREDIKING

medewerkers:

A. Altena

R. Bos

G.P. van Dam

W. Dekker

M. den Dulk

B. Gijsbertsen

A. Groeneveld

J.H. Hofman

A.J. Krol

C.J. van Leeuwen-Assink

M.R. Limburg-Klokke

J.J.F. van Melle

R.H. Reeling Brouwer

C.J. de Ruijter

K. Spronk

L. Terlouw

M. Terlouw-Sterk

A.W. Velema

P.A. Verbaan

A.O.J. van der Wal

J. van Walsum

J. Westerkamp

L.T. Witkamp

J.A. Zeilstra

A.J. Zoutendijk

UITGEVERIJ BOEKENCENTRUM, ZOETERMEER

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

Bijbel(vertalingen)

BHS	Biblia Hebraica Stuttgartensia
GNB	Groot Nieuws Bijbel
KBS	Katholieke Bijbelstichting (Willibrord)
NBG	Nederlands Bijbelgenootschap
NBV	Nieuwe Bijbelvertaling
NT	Nieuwe Testament
OT	Oude Testament
StV	Statenvertaling

Liedbundels

Awn	Alles wordt nieuw I t/m IV
GvL	Gezangen voor Liturgie
LG	Liturgische Gezangen
Lvdk	Liedboek voor de kerken
Maw	Met andere woorden
NH1938	Hervormde Bundel 1938
OKG	Oud-Katholiek Gezangboek
ZG	Zingend Geloven I t/m VIII

Literatuur

ATD	Das Alte Testament Deutsch
BK	Biblischer Kommentar Altes Testament
COT	Commentaar op het Oude Testament
EKK	Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament
HAT	Handbuch zum Alten Testament
HCOT	Historical Commentary on the Old Testament
ICC	International Critical Commentary
KAT	Kommentar zum Alten Testament
KD	Kirchliche Dogmatik (Barth)
KEKNT	Kritisch-exegetischer Kommentar zum Neuen Testament
KV	Korte Verklaring
NTD	Das Neue Testament Deutsch
OTL	Old Testament Library
PNT	De Prediking van het Nieuwe Testament
POT	De Prediking van het Oude Testament
Str.B.	Strack-Billerbeck
ThKNT	Theologischer Kommentar zum Neuen Testament
ThWAT	Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament
ThWNT	Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament
ZB	Zürcher Bibel

INHOUD

Woord vooraf		5
G.P. van Dam		
<i>Meditatief bijbellezen als een fase in de preekvoorbereiding</i>		7
K. Spronk		
<i>zondag 28 november eerste Advent</i>	Jesaja 2:2a	26
<i>zondag 5 december tweede Advent</i>	Jesaja 11:1a	28
<i>zondag 12 december derde Advent</i>	Jesaja 35:4b	31
<i>zondag 19 december vierde Advent</i>	Jesaja 7:14	33
L. Terlouw & M. Terlouw-Sterk		
<i>vrijdag 24 december Kerstnacht</i>	1 Johannes 4:9, 10	36
<i>zaterdag 25 december Kerstmorgen</i>	Lucas 2:11	38
<i>zondag 26 december zondag na Kerst</i>	Psalm 98:1	41
L.T. Witkamp		
<i>zondag 2 januari</i>	Johannes 1:51	44
<i>zondag 9 januari</i>	Johannes 5:19	47
<i>zondag 16 januari</i>	Johannes 5:31, 32	49
M.R. Limburg-Klokke		
<i>zondag 23 januari</i>	Johannes 2:1,2	52
<i>zondag 30 januari</i>	Johannes 3:5	55
<i>zondag 6 februari</i>	Johannes 4:28, 29	58
J. Westerkamp		
<i>zondag 13 februari</i>	Johannes 9:2, 3	60
<i>zondag 20 februari</i>	Johannes 10:14, 15	63
<i>zondag 27 februari</i>	Johannes 11:37	65
A.W. Velema		
<i>zondag 6 maart</i>	Johannes 16:20	68
<i>zondag 13 maart</i>	Johannes 8:11	71
<i>zondag 20 maart</i>	Johannes 12:7	73
A. Groeneveld		
<i>donderdag 24 maart Witte Donderdag</i>	Johannes 13:9	76
<i>vrijdag 25 maart Goede Vrijdag</i>	Johannes 18:25b	79
<i>zaterdag 26 maart Stille Zaterdag / Paaswake</i>	Johannes 20:6	81
<i>zondag 27 maart Paaszondag</i>	Johannes 21:17b	83

ZONDAG 28 NOVEMBER Eerste Advent

Jesaja 2:2a

En het zal geschieden in het laatste
der dagen.

Schriftlezing: Jesaja 2:1-5

Het eigene van de zondag In de vier Adventszondagen van dit jaar is gekozen voor de lezingen uit het gemeenschappelijke leesrooster (Dienstboek 1998, 1199). Dat is niet gebruikelijk in de Postille. Die gaat doorgaans zijn eigen gang. Er is echter een goede reden om nu van deze regel af te wijken en dat is in oktober 2004 verschenen Nieuwe Bijbelvertaling (NBV). Juist bij bekende teksten zullen de hoorders de oren spitsen wanneer ze anders zijn verwoord. Tot die bekende teksten horen over het algemeen ook de profetieën van Jesaja zoals die doorgaans in de Adventstijd worden gelezen. Door de veranderingen in de nieuwe vertaling zullen bepaalde elementen extra aandacht krijgen. Bij de verkondiging kan men daarbij aanknopen. Helaas was op het moment van schrijven de tekst van de NBV nog niet beschikbaar, maar de komst van deze veelbelovende nieuwe vertaling is wel een goede aanleiding om weer eens te kijken naar de vragen rond de vertaling van een aantal sleutelteksten. In het algemeen kan hier nog worden opgemerkt dat de keuze voor profetische teksten benadrukt dat de Adventsperiode een tijd is om kritisch te kijken naar onszelf en de wereld waarin wij leven, maar ook een tijd om vol verwachting uit te zien naar de toekomst die God biedt.

Liturgische aanwijzingen Psalm 122, over de vrolijke, gezamenlijke opgang naar Jeruzalem, sluit mooi aan bij Jesaja 2. Men zou het feit dat wij als niet-Joden dit lied aanheffen kunnen zien als een gedeeltelijke vervulling van de profetie. De Gezangen 120, 126 en 127 passen ook goed in dit kader, naast de fraaie berijming in Gezang 23. In de liturgie kan er ook stem gegeven worden aan de botsing tussen de belofte uit Jesaja en de in veel opzichten bittere werkelijkheid. Dat kan in het Kyriëgebed en in liederen waarmee we bidden om vrede, zoals Gezang 280 en 286. Matteüs 24:32-44 wordt voorgesteld als evangelielezing.

Geraadpleegde literatuur W.L. Dekker, 'Jesaja 2:1-4', in: J.H. van der Laan e.a. (red.), *Woord in beweging* 1, Kampen 1984, 271-280; N. Schuman, 'Tussen waken en dromen', in: N. Schuman, *Verbonden voor het leven*, Delft 1988, 125-127; J. Blenkinsopp, *Isaiah 1-39* (The Anchor Bible 14), New York 2000; B.S. Child, *Isaiah* (Old Testament Library), Westminster 2001; A.L.H.M. van Wieringen, 'The Day Beyond the Days: Isaiah 2:2 within the Framework of the Book Isaiah', in: F. Postma e.a. (red.), *The New Things. Eschatology in Old Testament Prophecy* (Festschrift H. Leene; ACEBT Suppl. 3), Maastricht 2002, 253-259.

Uitleg 'En het zal geschieden in het laatste der dagen.' Zo stond het ook al in de Statenvertaling. Vergeleken met de voorpublicaties van de NBV in de bundels *Werk in uitvoering*, valt op hoe dicht de vertaling uit 1951 doorgaans nog bij de Statenvertaling bleef. De NBV is veel meer vernieuwend, omdat consequent gekozen is voor een weergave in natuurlijk Nederlands. De keerzijde daarvan is dat het achterliggende Hebreeuws minder goed herkenbaar is in de vertaling. Dat wil niet zeggen dat de vertaling minder recht doet aan de brontekst, maar wel dat men meer moeite moet doen om de weg terug af te leggen, van de vertaling in het Nederlands naar het oorspronkelijke Hebreeuws.

'En het zal geschieden in het laatste der dagen' is geen natuurlijk Nederlands meer. In de Willibrordvertaling (KBS) staat hier: 'Op het einde der dagen' en in de Groot Nieuws Bijbel: 'In de toekomst'. Dat laatste brengt het al een stuk dicht-

bij, niet alleen in het taalgebruik, maar ook als verwachting. Zoals het er nu staat, kan de lezer het zich voorstellen dat hij/zij het zelf mee zou kunnen maken. Wat dachten de eerste lezers van het boek Jesaja bij de woorden *be'acherit hayamim*? De term verwijst naar een moment na bepaalde, voor de lezers blijkbaar bekende, dagen. Kijkt men naar de directe context van deze tijdsaanduidingen, dan ligt het voor de hand om aan te sluiten bij de eerder in 1:1 gegeven datering. Het visioen in hoofdstuk 2 wordt immers met bijna dezelfde woorden ingeleid. Ook in 1:1 worden 'dagen' genoemd en hier zijn ze eenvoudig te dateren. Ze zijn verbonden met koningen van Juda die we ook kennen uit andere bronnen. De eerste, Uzzia, wordt ook genoemd in 6:1. Daar is sprake van zijn sterfjaar. Dat geeft aan dat het voorafgaande (met uitzondering van het in 2:2 genoemde visioen) met zijn regeringstijd verbonden is. De tweede koning uit de lijst van 1:1 is Jotam. Hij wordt verder alleen genoemd aan het begin van hoofdstuk 7: 'in de dagen van Achaz, de zoon van Jotam'. Blijkbaar vond het in hoofdstuk 6 beschrevene plaats toen Jotam koning over Juda was. De 'dagen van Achaz' lopen van 7:1 tot 14:28, waar zijn dood staat vermeld. Van de laatste in 1:1 genoemde koning Hizkia lezen we in 36: 1 dat hij al veertien jaar aan de macht is. Volgens het verhaal van zijn Godgegeven genezing krijgt hij er nog vijftien jaar bij (38:5). Maar ook aan deze lange regeringstijd komt een einde. Dat wordt nadrukkelijk en onheilspellend aangekondigd in 39:5-6. De profeet zelf zegt het Hizkia aan: 'Er zullen dagen komen, dat alles wat in uw paleis is en wat uw vaders opgestapeld hebben tot op deze dag, naar Babel zal worden weggevoerd'. De in 2:2-4 aangekondigde gebeurtenissen kan men zien als de tegenhanger van het voor de dagen na Hizkia aangekondigde onheil. Dat suggereert dat het visioen uit hoofdstuk 2 verwijst naar de positieve nieuwe inzet van de profetie in hoofdstuk 40. In Jesaja 40-66 wordt immers gesproken van het herstel van Israël en komt Sion weer centraal te staan. We lezen van 'de dag van het heil' (49:8) en 'die dag waarop het volk Gods naam zal kennen' (52: 6) en wanneer de Heer naar Sion weerkomt (52:7-10). Dat komt allemaal dicht bij die dag 'die uitgaat boven de dagen' uit 2:2. Toch lijkt de belofte binnen het boek Jesaja nog niet geheel vervuld. Er blijft een open einde.

Het visioen zoals beschreven in 2:2-4 over wat er zal gebeuren 'op de dag die zal komen' is verbonden met de voorzegging in 4:2-6 ('Te dien dage'; KBS: 'Op die dag'). Ook daar lezen we over een toestand die haast te mooi lijkt om waar te zijn: over een hersteld en gereinigd Sion 'als een tent die schaduw biedt in de hitte overdag en beschutting tegen stortbuien en regen' (KBS). De profeet is echter geen wereldvreemde dromer. Tussen deze visioenen in geeft hij er blijk van een scherp oog te hebben voor de arrogantie van de machtige mannen in Jeruzalem (2:6-22) en de schone schijn van hun vrouwen (3:16-4:1). Daar weer tussenin verklaart hij de inwoners van Jeruzalem schuldig (3:1-15) en zegt hij dat ze het onheil over zichzelf afroepen (3:9). Het visioen van het komende vrederijk is dan ook niet doorgegeven om de mensen lijdzaam af te laten wachten. 'Kom mee', zo roept de profeet zijn hoorders op: 'laten wij leven in het licht van de Heer' (2:5). In het Hebreeuws herinnert die oproep aan de woorden van de volken in vers 3. Het eerste woord (*leko*, 'komt') en de laatste aansporing (*nelekeh*, 'laten we gaan/wandelen') worden herhaald in de oproep aan het huis van Jakob in vers 5.

Aanwijzingen voor de prediking Advent is de tijd van verwachting. Dat hebben we als kerk zo vastgesteld. Of het door de gemeenteleden ook zo beleefd wordt is een andere zaak. Het is goed om wat dit betreft te proberen een bezinning op gang te brengen: met welke verwachtingen leven wij doorgaans? In hoeverre zijn we ons daar ook van bewust? Het maakt nogal wat uit of je hoop hebt voor de toekomst of dat je er tegenop ziet, of je mogelijkheden ziet om 'er wat van te maken' of dat je, door schade en schande 'wijs' geworden, de dingen maar over je heen laat komen.

Hedendaagse toekomstvoorspellingen zijn vaak negatief. Het gaat niet over de volken die samenstromen in Jeruzalem, maar over de oceanen die onze lage landen op termijn zullen overstromen. In feite wordt daarmee wel hetzelfde effect beoogd als bij de profeet Jesaja. Het is de bedoeling dat de hoorders in actie komen. Overigens laat ook Jesaja zich niet onbetuigd als het gaat om het aanwijzen van de fouten in het heden en de consequenties daarvan voor de toekomst. Een belangrijke aanvulling die Jesaja ook nu nog kan geven is dat hij helpt bij het aanboren van bronnen van inspiratie. Het mag niet zo zijn dat mensen de moed opgeven en bij de pakken neer blijven zitten.

De bron waarnaar Jesaja verwijst (het staat centraal in zijn visioen) is de wet van de Heer. Vaak wordt daarnaar gekeken als iets wat wereldvreemd of achterhaald is. Het mooie van wat Jesaja vertelt is nu juist dat iedereen dit onderricht van de Heer erkent en herkent als de weg naar de vrede. Daarbij is die wet niet een optelsom van geboden en verboden, maar eerder een scheidsrechter. In dit visioen is de wet de basis van de rechtspraak tussen de volken. De verhoudingen zullen niet meer bepaald worden door de vraag wie de sterkste is. Dat is een goed begin van vrede, want wapens doen dan niet meer ter zake.

De evangelielezing klinkt dreigend. Het is een indrukwekkende oproep tot waakzaamheid. Het kan echter niet de bedoeling zijn dat dit de hoorder terneer drukt. Daarom is het goed om ze te lezen in het licht van het opwekkende visioen van Jesaja.

ZONDAG 5 DECEMBER Tweede Advent

Jesaja 11:1a

En er zal een rijsje voortkomen uit de tronk
van Isaï.

Schriftlezing: Jesaja 11:1-10

Het eigene van de zondag In deze weken viert de gemeente van Christus dat men de komst van zijn Heer mag verwachten. Daar klopt ('vol verwachting') het hart van de gemeente. De associatie met het Sint Nicolaasfeest is nauwelijks te vermijden en misschien ook wel bruikbaar. Zoals aangegeven bij de eerste Adventszondag besteden we in deze tijd aandacht aan de vertaling van traditionele teksten.

Liturgische aanwijzingen Bij het visioen van vrede, verbonden met de heilige berg Sion, passen de Psalmen 72 en 76. Van de Adventsliederen passen met name de gezangen 125 en 132 goed bij de lezing uit Jesaja. Gezang 239:4 noemt de aan Jesaja 11:2 ontleende zevenvoudige

gave van de Geest (verder ook in Gezang 237:3 en 238:5). Als evangelielezing vermeldt het Dienstboek Matteüs 3:1-12. Wie werk wil maken van de vergelijking met het Sint Nicolaasfeest vindt ook aanknopingspunten bij Gezang 116.

Geraadpleegde literatuur Zie de bij zondag 28 november genoemde commentaren van Blenkinsopp en Childs.

Uitleg Het goede van recente vertalingen zoals die van de KBS en de GBN is dat de aloude woorden van Jesaja nu veel meer als poëzie in de oren klinken. Neem alleen al het begin van vers 3. In de NBG-vertaling van 1951 lezen we: 'Ja, zijn lust zal zijn in de vreze des Heren'. In de KBS staat hier: 'Hij ademt eerbied voor de Heer'. Daarmee blijft men in dit geval ook dicht bij het Hebreeuws, want het gebruikte werkwoord is verwant aan het hiervoor steeds herhaalde woord voor 'geest'. De vertaling met 'ademen' past dan beter dan 'lust hebben'. De meeste aandacht zal echter uitgaan naar het eerste vers. In de KBS luidt deze: 'Een twijg ontspruit aan de stronk van Isaï, een telg ontbloeit aan zijn wortels'. Niemand zal er moeite mee hebben dat 'de tronk' uit de vertaling van 1951 vervangen is door het gebruikelijkere 'stronk'. Ook de vertaling met 'telg' kan verwelkomd worden als een verbetering vergeleken met het in onbruik geraakte woord 'rijsje'. Het mooie van het woord 'telg' is dat het in onze taal niet alleen de betekenis heeft van loot van een boom, maar ook van afstammeling. Dat is niet zo in het Hebreeuws, maar het past wel precies bij de beeldspraak van deze tekst.

Het beeld van de weer opbloeiende plant komt terug in vers 10 door de herhaling van het woord 'wortel'. In de Nederlandse vertaling levert dat echter een probleem op, want hier is het gecombineerd met een ander beeld: dat van een opgericht vaandel. In onze taal is dat niet mooi. In de KBS is het nog wel gehandhaafd, maar in de GBN is ervoor gekozen om 'wortel' te vervangen door 'nakomeling': 'In die beslissende tijd zal de nakomeling van Isaï een baken zijn'. Dat roept wel de vraag op of daarmee de betekenis van de tekst goed is weergegeven. De analyse van de structuur van deze tekst binnen zijn context moet hierover uitsluitsel geven.

Binnen het eerste deel van het boek Jesaja is hoofdstuk 11 te lezen als uitwerking van een eerder uitgesproken oordeel en een eerder gedane belofte. In 6:9-13 wordt het einde aangezegd aan het volk dat niet naar de Heer luistert. Dat eindigt met het beeld van een boom die omgehouden zal worden. Alleen een stronk blijft staan. Het is echter niet hopeloos: 'Een heilig zaad, die stronk!' (KBS). De in het Hebreeuws gebruikte woorden zijn anders, maar het beeld is hetzelfde als in 11:1. Daar wordt het nu verder uitgewerkt. Het verschil is ook meteen duidelijk. Degene die nu opkomt staat wel open voor Gods woord. Zijn herkomst doet denken aan de belofte in 9:1-6. De daar aangekondigde vredesvorst zetelt op de troon van David, de zoon van de in 11:1 genoemde Isaï. In hoofdstuk 9 ligt de nadruk op de afrekening met de boze machten, in hoofdstuk 11 wordt de aangekondigde vrede verder uitgewerkt, uitlopend in een beschrijving die doet denken aan het paradijs, waarin geen enkel schepsel een ander naar het leven staat. Zelfs het weerloze jonge leven is er veilig. Men kan dit mooie visioen van de wolf naast het lam zien als beeldspraak. Machthebbers worden immers vaak met wilde dieren vergeleken (zie Ez. 22:27; Nah. 2:11-12; Zef. 3:3). Het verwijst echter ook naar een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, zoals beschreven in hetzelfde boek Jesaja (65:17-25; met een citaat van 11:6-9 aan het slot).

Die vrede komt er niet zonder slag of stoot. Jesaja moet zich verantwoorden voor het volk dat zich een speelbal voelt van de machtige volken rondom. Die volken komen ter sprake in het tweede deel van hoofdstuk 11. Israël is verspreid geraakt onder en door toedoen van vele andere volken, maar de Heer zal alle resten van zijn volk bijeenbrengen. Israël zal niet ondergaan in de volken, maar 'als een vaandel voor alle volken staan', zo staat er in vers 10. De uitdrukking 'vaandel voor de volken' wordt ook gebruikt in vers 12. Zo verbindt vers 10 de twee delen van hoofdstuk 11. Het is dus meer dan de afsluiting van de profetie van het vrede-rijck in de verzen 1-9. In dit licht is het goed om nog eens te kijken naar de vertaling van het genoemde woord in vers 10. De GNB suggereert dat het beeld hetzelfde is gebleven. Het is aannemelijker dat hier letterlijk en figuurlijk van groei sprake is. Wat eerst een jonge loot was heeft nu zelf wortel geschoten en groeit uit tot iets groots.

Aanwijzingen voor de prediking De combinatie met de lezing uit Matteüs 3 over Johannes de Doper helpt ons eraan herinneren dat de mooie woorden uit Jesaja 11 over het vrede-rijck inzetten met het beeld van een scherp oordeel. Johannes dreigt met de bijl, bij Jesaja lezen we over het resultaat van het werk met de bijl: er is slechts een stronk overgebleven. Het blijft gelukkig niet bij dit vernietigende oordeel, maar aan hun boodschap wordt geen recht gedaan als het zou verdwijnen achter de heilsboodschap. Wie niet durft te snoeien kan daarmee de groei belemmeren.

Maar er is ook een tweede en heel belangrijke overeenkomst tussen beide teksten. Die heeft te maken met de centrale plaats in de heilsboodschap van de Geest van de Heer. Johannes spreekt van Hem die zal dopen met de Heilige Geest, Jesaja beschrijft hoe de nieuwe telg uit de stronk van Isai door de Geest van de Heer recht en vrede zal brengen. De gave van de Geest wordt uitgewerkt in Jesaja 11:2-3a. Dat gebeurt in zeventienvoud. Daaraan is in de kerkelijke traditie (sinds Augustinus) het zogeheten *sacrum septenarium* ontleend. Deze is gebaseerd op de tekst van de Septuaginta. Die voegt aan de wijsheid, het inzicht, het beleid, de kracht, de kennis en de eerbied voor de Heer, ook nog de gehoorzaamheid toe (waar in het Hebreeuws de eerbied wordt herhaald). Het is een mooie uitdaging voor de prediking om deze gaven verder uit te werken. Er is een opgaande lijn in deze gaven aan te wijzen. Met de eerste twee (wijsheid en inzicht) kan een mens ontdekken waar het nu eigenlijk om gaat in het leven en hoe je leven zin krijgt; de volgende twee (beleid en kracht) hebben te maken met het vermogen om deze ideeën en gedachten in daden om te zetten; het derde paar (kennis en eerbied voor de Heer) brengt dit alles in relatie met het geloof; de gehoorzaamheid aan de Heer tenslotte onderstreept het belang van de eerbied voor de Heer als begin van de wijsheid (Job 28:28; Ps. 111:10; Spr. 1:7). Blenkinsopp, 265, citeert in dit verband een Joodse spreuk uit de eerste eeuw: 'bij wie de angst voor de zonde sterker is dan de wijsheid, daar blijft de wijsheid bestaan; bij wie de wijsheid sterker wordt dan de angst voor de zonde, daar blijft de wijsheid niet bestaan'.

Juist op 5 december lijkt het de moeite waard om na te denken over gaven. Wat kun je allemaal krijgen? Wat heb je werkelijk nodig? Als we Johannes de Doper aan het woord laten, dan klinkt ook heel duidelijk de vraag: wat doe je met de mogelijkheden die je gegeven zijn?

ZONDAG 12 DECEMBER Derde Advent: Gaudete

Jesaja 35:4b

Zie, uw God zal komen met wraak, met de vergelding Gods; Hij zal komen en Hij zal u verlossen.

Schriftlezing: Jesaja 35; Matteüs 11:2-11

Het eigene van de zondag Deze zondag heet in de kerkelijke traditie: 'Verheugt u'. Deze oproep, ontleend aan Filippenzen 4:4, herinnert de kerkganger er aan dat men bij alle ernst van de voorbereiding niet moet vergeten dat we op weg zijn naar een groot feest. Het is goed om de vertrouwde en veel bezongen woorden van Jesaja 35 in een nieuwe vertaling te lezen.

Liturgische aanwijzingen Wil men recht doen aan de naam van deze zondag dan zal men veel aandacht moeten besteden aan goede, opwekkende muziek als een passend voertuig van emoties. Men zou ook kunnen zoeken naar min of meer theatrale vormen om iets op te roepen van de in Jesaja 35 beschreven grote overgang van de dorre woestijn naar het waterrijke, opbloeiende land. Lieder en waarvoor men zou kunnen kiezen zijn de Psalm 85 en 146, de Gezangen 53, 98, 127 en 129, en het bekende 'De steppe zal bloeien' (LG II, 59).

Geraadpleegde literatuur De commentaren van Blenkinsopp en Childs (zie bij 28 november); W.A.M. Beuken, *Isaiah II/2: Isaiah 28-39* (HCOT), Leuven 2000; L. Grandia, *Bijbel en spel*, 's-Gravenhage 1988, 136-137; A.J. van Nijen, 'Jesaja 35:1-10', in: J.H. van der Laan e.a. (red.), *Woord in beweging* 4, Kampen 1985, 184-190.

Uitleg Van Nijen merkt op dat veel kerkgangers moeite hebben met 'de gedragen NBG-bewoording'. Hij pleit dan ook voor het gebruik van een andere, 'moderne' vertaling. Dat zou nu de NBV kunnen zijn. Ook in andere recente vertalingen vinden we de gewraakte uitdrukking 'versaagden van hart' (vs. 4) niet meer terug. De KBS heeft hier: 'Zeg tegen iedereen die radeloos is'. Ook op een andere plaats wordt Van Nijen als het ware op zijn wenken bediend. In navolging van de meeste commentaren wordt nu ook in de KBS en de GNB het laatste woord van vers 1 bij het begin van vers 2 getrokken. We staan hier echter wel voor de vraag om welke bloem het hier nu precies gaat. In de Statenvertaling was het een roos. (Die vertaling heeft vele dichters; zie de *Hervormde Bundel* van 1938, Gezang 111, en in het *Liedboek voor de kerken* de Gezangen 132 en 337 geïnspireerd, al spelen daar respectievelijk ook Jesaja 11 en de toenmalige woonplaats van de dichter, Roozendaal, een rol.) In de NBG-vertaling van 1951 werd het een narcis, in de KBS een krokus en in de GNB weer een narcis. De commentaren geven aan dat elke vertaling onzeker is. Het Hebreeuwse woord komt verder alleen nog voor in Hooglied 2:1. Het is een opvallend mooie bloem, dat is zeker.

Van Nijen gaat ook in op het vertaalprobleem in vers 4b. In de boven aan deze bijdrage geciteerde vertaling van de NBG-1951 is 'God' het subject van het werkwoord 'komen'. Zo vinden we het ook in de KBS: 'Hij brengt de wraak mee, de goddelijke vergelding, Hij komt u redden'. In het Hebreeuws is echter 'wraak' grammaticaal gezien het meest aannemelijke subject. De vertaling zou dan moeten luiden: 'Zie, jullie God! Wraak zal komen, de vergelding van God...'. In dit geval blijft de GNB dichter bij het Hebreeuws: 'jullie God is in aantocht. Wraak en vergelding vergezel-

len Hem.' Dat is een subtiel verschil, maar het is niet zonder betekenis dat de oproep om niet bang te zijn in eerste instantie alleen met de verwijzing naar God wordt gefundeerd. Pas daarna wordt het ingevuld met een verwijzing naar zijn vergeldend en bevrijdend handelen. Dat wordt duidelijk zichtbaar gemaakt door de indeling van vers 4 bij Beuken. De verwijzing naar 'jullie God' hoort volgens hem bij het eerste deel van het vers. Het tweede deel begint met 'wraak zal komen'.

Het mooie beeld van de opbloeiende woestijn staat in schril contrast met het in het voorafgaande hoofdstuk uitgesproken harde oordeel over Edom dat tot een woestijn gemaakt zal worden. In Jesaja 34:8 wordt dat aldus beschreven: 'Want het is een dag van wraak van de Heer, het jaar van de vergelding voor de verdediger van Sion' (KBS). Dat is dus de keerzijde van wat we lezen in 35:4. Terwijl in hoofdstuk 34 die wraakoefening wordt beschreven, lezen we in hoofdstuk 35 over de in vers 4 genoemde bevrijding. Israël zal weer opleven, terwijl het zo goed als dood leek. Dat wordt uitgebeeld in de beschrijving van de woestijn die opbloeit en van de blinde die gaat zien. We moeten hier in eerste instantie denken aan het herstel van Israël na de Babylonische ballingschap, wanneer het teruggekeerd is naar Sion. De weg naar herstel leek afgesneden, maar God baant een nieuwe, een 'heilige' (vs. 8) weg. Dit herstel staat met soortgelijke woorden ook in Jesaja 40-66 beschreven, maar het kan ook worden toegepast op het nieuwe begin dat met de komst van de Messias gemaakt wordt (zie het citaat in Mat. 11:5).

Met het woord 'wraak' moet men zorgvuldig omgaan. Het wordt snel geassocieerd met een spiraal van onbeheerst geweld, waarbij maar al te vaak de machteloze het moet ontgelden. Het is om te beginnen goed om onderscheid te maken tussen de mens en God als wreker. Dat houdt Paulus ons ook voor in Romeinen 12:19, waarbij hij Deuteronomium 32:35 citeert. Gods wraak staat in het kader van zijn functie als rechter: Hij laat het kwaad niet ongestraft. Voor mensen die gebukt gaan onder de oneerlijkheid van het bestaan of die verstrikt zijn in de niet te ontwarren kluwen van goed en kwaad, kan dat als troost ervaren worden. Vervolgens doet men er goed aan om God niet te vereenzelvigen met deze of een andere functie. Wat dat betreft is het goed om te bedenken wat hierboven al is gezegd over de vertaling van vers 4. Het moedeloze volk wordt toegeroepen: 'wees sterk en vrees niet'. De fundering daarvan is dat ene zinnetje dat daarop volgt: 'zie jullie God!' Het vertrouwen dat men niet door God in de steek gelaten wordt, is voldoende. Daarna wordt pas uitgelegd wat God gaat doen. Dat heeft twee kanten: God zal het kwade vergelden en Hij zal de door het kwaad geteisterde mensen bevrijden.

Aanwijzingen voor de prediking Soms is het heel makkelijk om het goede en kwade te onderscheiden, vaak niet. Johannes de Doper zag het allemaal heel scherp en zei het ook scherp in zijn prediking. Ook hij lijkt echter door de harde werkelijkheid te worden ingehaald en krijgt te kampen met de vraag of het allemaal wel klopt en goed zal aflopen. Volgens Matteüs 11:4-5 wijst Jezus hem op de vervulling van de woorden van de profeet Jesaja. Dat moet dan wel worden samengenomen met wat Jezus daarop laat volgen: 'Zalig is wie aan Mij geen aanstoot neemt'. Uiteindelijk gaat het om Jezus zelf. De dingen die om Hem heen gebeuren, kunnen wel opgevat worden als aanwijzingen voor wie Hij is en wat Hij komt doen, maar ze zijn soms ook voor misverstand vatbaar. Uiteindelijk komt het erop aan of je op Hem durft te vertrouwen

of niet. Het is als in Jesaja 35:4. De basis voor het geloof en het vertrouwen in de toekomst ligt in de aanvaarding dat God er voor jou is en blijft.

Men doet het evangelie en zichzelf te kort als men het thema wraak probeert te omzeilen. Het is niet de bedoeling om gelovigen angst in te boezemen voor een oordelend God. Het gaat er juist om dat men de moed heeft om het kwaad onder ogen te zien. Dan helpt het als je erop durft te vertrouwen dat het kwaad niet het laatste woord heeft, ondanks alle schijn van het tegendeel.

Grandia beschrijft heel beeldend hoe de profetie van Jesaja gespeeld kan worden: mensen kunnen zich inleven in het verhaal, als het ware verzand raken in een moeilijk begaanbare woestijn en daarna de overgang naar de bloeiende steppe maken om zich daadwerkelijk te verheugen in een wereld waarin mensen op allerlei manieren weer opleven. Grandia is zelf blind. Hij vertelt dat het nadoen van het verhaal een grote indruk op hem achterliet. Dankzij het spel kan men iets van de bijbelse droom beleven dat er geen blinden, doven, lammen en stommen meer zullen zijn. Van een afstand kan dit opgevat worden als zinsbegoocheling, een manier om jezelf voor de gek te houden. Maar misschien heeft dit ook iets te maken met de 'heilige weg' (Jes. 35:8). Die is niet voor iedereen begaanbaar. Hij is bestemd voor wie zich de 'knik-kende knieën' laat sterken (vs. 3); dat wil zeggen: voor wie zwak en klein durft te zijn (vgl. Mat. 11:12) en groot genoeg om zich te laten bevrijden.

ZONDAG 19 DECEMBER

Jesaja 7:14

Vierde Advent: Rorate

Daarom zal de Here zelf u een teken geven:
Zie, de jonkvrouw zal zwanger worden en
een zoon baren; en zij zal hem de naam
Immanuël geven.

Schriftlezing: Jesaja 7:1-17

Het eigene van de zondag De naam van deze zondag is ontleend aan Jesaja 45:8 – 'Dauwt, hemelen, van boven'. Het is een bede om de komst van de Messias: laat met Hem de gerechtigheid in deze wereld doordringen, al was het maar druppelsgewijs. Nu we heel dicht bij het Kerstfeest zijn, komt de vraag op wie wij nu eigenlijk welkom heten in onze wereld. Het is ook goed om te kijken naar de wereld waarin we leven: ruimen wij bij alle politieke overwegingen en economische belangen ook nog plaats in voor de boodschap van Kerstfeest? Deze vragen komen aan de orde in de traditionele lezingen voor deze zondag. Net als in de vorige weken letten we op de vertaling van enkele sleutelwoorden.

Liturgische aanwijzingen Men begint deze zondag vaak met Psalm 19 of 24. Die klinken als een aankondiging van het komende feest. In de naam Immanuël klinkt de belijdenis uit Psalm 46 (zie ook Gezang 401) en 48 door. Van de Adventsliederen zijn vooral de Gezangen 120, 124 en 127 heel geschikt. Matteüs 1:18-25 is de aangewezen evangelielezing naast Jesaja 7.

Geraadpleegde literatuur De bij zondag 28 november genoemde commentaren van Blenkinsopp en Childs; A. van der Kooij, 'Die Septuagint Jesajas als Dokument jüdischer Exegese. Einige Notizen zu LXX – Jes. 7', in: *Übersetzung und Deutung* (Fs A.R. Hulst), Nijkerk 1977, 91-102; P.J. Thuesen, *In Discordance with the Scriptures. American Protestant Battles over Translating the Bible*, New York 1999.

Uitleg Bij de beoordeling van nieuwe bijbelvertalingen wordt vaak naar bepaalde sleutelteksten gekeken. Op grond daarvan kan dan een snel oordeel worden geveld. Eén van die teksten is Jesaja 7:14. Hoe is daar het Hebreeuwse woord '*almah*', vertaald? Is dat gebeurd in overeenstemming met traditionele christologische uitleg, gesteund door de Vulgaat (*virgo*) en de Septuaginta (*parthenos*), die het mogelijk maakt om een direct verband met de maagdelijke geboorte te leggen? Zo niet, dan rikt die vertaling voor velen naar vrijzinnigheid. In de jaren vijftig van de vorige eeuw woedde er in de Verenigde Staten een hevige strijd rondom de herziening van de vertrouwde 'Standard Version'. In deze 'Revised Standard Version' is het genoemde woord vertaald met 'young woman'. Het verzet vanuit orthodoxe hoek ging zover dat er publiekelijk exemplaren van de gewraakte nieuwe vertaling werden verbrand. Bij de NBG-vertaling van 1951 speelde men in zekere zin ook met vuur door de vertaling met 'jonkvrouw'. Dat is minder duidelijk dan 'de maagd' uit de Statenvertaling, maar in onze taal is het woord 'jonkvrouw' nog wel geassocieerd met maagdelijkheid. In de Willibrordvertaling van de KBS is dat, net als in de Groot Nieuws Bijbel, losgelaten. In de KBS lezen we: 'Zie, de jonge vrouw is zwanger en zal een zoon ter wereld brengen'. Men is het er tegenwoordig namelijk over het algemeen over eens dat het Hebreeuwse woord duidt op de jeugd van de vrouw en niet op haar maagdelijkheid. De vertaling van de Septuaginta suggereert wel iets dergelijks, maar dat heeft te maken met een uitlegtraditie die deze tekst verbindt met Jesaja 37:22 en het meisje uit Jesaja 7:14 beschouwt als de daar genoemde (maagdelijke) 'dochter van Sion'.

Hoe moet het nu in Matteüs 1:23 worden vertaald? Daar wordt immers dit vers uit Jesaja 7 aangehaald? Het zou van een misplaatste rechtlijnigheid getuigen om dat hetzelfde te vertalen als in Jesaja 7. De context bij Matteüs wijst er namelijk op dat de schrijver hier dacht aan maagdelijkheid. Daarom is het terecht dat hier in vrijwel alle vertalingen 'maagd' staat. Het verschil in vertaling tussen Jesaja en Matteüs hoeft niet als probleem ervaren te worden. Het gebeurt vaker dat in de loop van de geschiedenis bepaalde teksten een nieuwe lading krijgen.

Bij al deze aandacht voor dat ene woord zou men haast vergeten dat het in Jesaja 7 gaat om de betekenis van een ander woord, namelijk de naam van het kind dat deze vrouw zal baren: 'Immanuël'. Die naam is een teken van hoop in tijden van angstige spanning. Juda wordt bedreigd door zijn buurvölker Israël en Aram. Met geweld proberen zij Juda te betrekken in hun coalitie tegen Assyrië. De koning van Juda, Achaz, zit voor zijn gevoel tussen twee vuren: kiest hij voor Israël en Aram, dan roept hij de woede van het machtige Assyrië over zich af, maar kiest hij tegen de buurvölker, dan dreigen zij hem van de troon te stoten. De profeet Jesaja wijst hem op een derde weg: vertrouw op God en je zult standhouden (vs. 9). De naam van Jesaja's zoon (vs. 3) is wat dit betreft hoopvol en veelzeggend: Sear-Jasub. Dat betekent: 'een rest zal terugkeren'; dat wil zeggen: uiteindelijk zal het volk niet ondergaan. Achaz wenst echter geloof en politiek gescheiden te houden. Daarom wil hij ook geen teken van Gods nabijheid. Het teken dat hij vervolgens toch krijgt is op zich niet opzienbarend. De profeet wijst naar een zwangere vrouw, misschien zijn eigen vrouw of de vrouw van de koning. Zij is zwanger. De gebruikte vormen van het werkwoord wijzen niet op een toekomstig gebeuren. Het gaat hier om de naam die het kind zal krijgen. Die naam is ontleend aan het vertrouwen dat sinds koning David met de stad Jeruzalem

was verbonden en dat wordt bezongen in de Sionpsalmen: 'God is met ons'. Aan de jongen zal te zien zijn dat dit geen loze belofte is. Hij zal het meemaken, nog voor hij volwassen is, dat de buurvölker met al hun dreiging ondergaan. Toch is er ook een dreiging die niet afgewend zal worden. De koning en zijn volk zullen ten prooi vallen aan Assyrië. Dan zal men zich moeten vasthouden aan de hoop verwoord in de naam van die andere zoon: Sear-Jasub.

Het moge duidelijk zijn dat het teken van Immanuël in Jesaja 7 niet zonder meer verwijst naar de geboorte van Jezus Christus zoals beschreven in de evangeliën. Toch is er wel een verband met de profetische kritiek op de koning. Jesaja verwijt Achaz dat hij geen goddelijke inmenging in zijn politiek toelaat. Hij wil zelf de dienst uitmaken. Daarmee stelt hij zich in de lijn van de Oudoosterse en later ook Romeinse koningen. Zij hadden doorgaans absolute macht en dichtten zichzelf daarbij een goddelijke status toe. Vaak liet men zich ook als god vereren. In het evangelie van Kerst wordt dit heilzaam omgekeerd. Hier gaat het niet om een mens die zich god waant, maar om God die mens wordt.

Aanwijzingen voor de prediking De verhouding tussen geloof en politiek is vaak moeizaam. Machthebbers verfoeien de inmenging met hun zaken vanuit een hoek waarop zij geen invloed hebben. En de geschiedenis leert dat wanneer dienaren van het geloof aan de macht komen dit kan leiden tot ernstige misstanden. De vrees voor politiek op de kansel is om vele redenen begrijpelijk, maar daarmee nog niet altijd gerechtvaardigd. Het is in ieder geval onmiskenbaar dat het evangelie van Kerst niet los staat van de politiek van die dagen. Het duidelijkst is dat in het evangelie van Lucas, waar in hoofdstuk 2 het verhaal van de geboorte van Jezus inzet met een vermelding van de groten dezer aarde, om vervolgens in te zoomen op een op het eerste gezicht onbeduidende gebeurtenis in Bethlehem. Aan het slot van de boeken van Lucas, die eindigen in Rome, is inmiddels duidelijk geworden dat wat zo klein inzette wereldwijde consequenties heeft. Daarmee ligt de relatie tussen geloof en politiek weer op tafel. Jesaja brengt dat treffend onder woorden: 'Als u niet standvastig gelooft, dan houdt u geen stand!' (Jes. 7:9 KBS).

Sommige kerkgangers zullen er moeite mee hebben dat het vertrouwde schema van belofte en vervulling bij de teksten voor deze zondag niet opgaat. Men kan dat opvatten als een gebrek aan eerbied voor de bijbelteksten. Dat is een misverstand. Men doet het verhaal van het teken van Immanuël in Jesaja 7 alleen recht als men zich inleeft in de spannende situatie van dat moment. Dat is misschien nog wel moeilijker. In ieder geval is het zinvoller dan je geloofsenergie stoppen in de gedachte dat de profeet hier over de hoofden van zijn hoorders heen sprak over zaken die buiten hun gezichtsveld lagen. Want nu komt men ook zelf voor de vraag te staan of de zo gemakkelijk beaamde geloofsbelijdenis die tot voor enkele jaren zelfs onze munten sierde, ook van invloed is op ons doen en laten. Dat is een goede voorbereiding op het komende Kerstfeest. Je kunt het uitgebreid gaan vieren en je best doen om dat te doen op de manier zoals dat hoort. Dat betekent echter nog niet dat het feest je ook echt raakt. Achaz liet zich niet van de wijs brengen door de verwijzing naar Immanuël. Zal het bij ons anders zijn?